

VA-ledningar i Strömmsgatan

Rapport från arkeologisk förundersökning 2004
RAÄ 94 Västerviks stad, Småland

Veronica Palm

KALMAR LÄNS MUSEUM OCH VÄSTERVIKS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2009:13

VA-ledningar i Strömmsgatan

Rapport från arkeologisk förundersökning 2004

RAÄ 94 Västerviks stad, Småland

Författare Veronica Palm
Copyright Kalmar läns museum
Redaktion Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X

Omslagsbild: Plöjning inför gatubeläggningen av Strömmsgatan. Glasplåt från sekelskiftets början. Västerviks Museums arkiv.

Abstract

Keywords: Strömmsgatan, Västervik, the Middle ages, 17th-19th centuries.

In the autumn 2004 and the spring 2005 Kalmar County Museum in cooperation with Västerviks Museum performed an archaeological excavation in Strömmsgatan, the town of Västervik, Kalmar county, Småland.

It was the change of water and sewage pipes that caused the excavation. This report is a compilation of the documentation material

from the excavation and was written 2008.

In this report the results of the archaeological excavation are presented.

The excavation was principally performed in old pipe shafts and did not affect cultural layers in any greater extent. Cultural layers could nevertheless be seen in several shaft walls.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Antikvarisk bakgrund och tidigare arkeologiska undersökningar	9
Förundersökningen	15
Referenser	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Bilagor	23

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerad.

Sammanfattning

Med anledning av grävningar i samband med byte av VA-ledningar på Strömmsgatan, Västerviks stad, utfördes en arkeologisk förundersökning av Västerviks Museum med Kalmar Läns Museum som huvudansvarig. Förundersökningen företogs hösten 2004 och våren 2005. Schaktningsarbetena kom i huvudsak att beröra redan befintliga schakt längs Strömmsgatan, samt serviser in till ett flertal fastigheter. Syftet med förundersökningen var att kontrollera om fornlämning, i detta fall intakta kulturlager eller anläggningar från Västerviks stads tidigaste historia, kom att beröras av grävningsarbetet och om så var fallet föreslå fortsatta arkeologiska åtgärder. Ett delsyfte var även att dokumentera schaktens utbredning och att dokumentera eventuella fynd och lagerföljder i schaktkanterna inför framtida exploateringar i området.

I de fall där profiler uppmättes, avtecknar sig kulturlagren som homogena sot- och kollager, vilka är de enda tydliga skiktningarna. Dessa överlagras ofta av tjocka raseringsmassor från 1600-1800-talen. Här finns även rester av den tidiga kullerstensbelägningen från sekelskiftet 1900. I vissa fall finns flera utjämnings- och raseringslager eller tunna sättsandslager. Inga daterande fynd framkom som kan datera lagerföljderna i något av schakten, men detta beror på att någon skiktgrävning inte var aktuell. Som vid så många andra schaktövervakningar i staden är det

svårt att säkert säga något om kulturlagrens ålder. I de fall då det rör sig om omrörda kulturlager i form av raserings- och utjämningslager fanns ofta stora mängder fynd från 1600-tal och framåt. En mängd fynd från de omrörda lagren (fyll- och raseringsmassorna) togs om hand för publikt syfte och förvaras vid Västerviks Museum.

Områdena mellan Stationen och Skeppsbron anses till större delen ha bebyggts mellan bränderna 1665 och 1677 och därefter. Iakttagelserna består här oftast av ett eller ett par lager avsatt material och det påförda materialet kan preliminärt dateras till framför allt 1600-talets senare hälft. I den södra delen syns ofta ett homogent grått sandlager i botten, med få fynd, som troligen kan vara en äldre odlingshorisont.

Utifrån dagens kunskap kan man säga att Strömmsgatan är mycket perforerad av olika ledningsdragningar. Det finns dock potential för bevarade kulturlager längs hela sträckningen, även om potentialen naturligtvis är betydlig högre inom de kvarter som undgått större exploateringar och byggnationer under senare tid. Det finns ändå stora möjligheter att hitta äldre lämningar, både medeltida och efterreformatoriska, kring Strömmsgatans norra del och kring kvarteret Kapellet med sin medeltida begravningsplats. Området kring Strömmsgatans mellersta del är också det mest känsliga, med tanke på att begravningsplatsens utbredning är okänd.

Inledning

Hösten 2004 och våren 2005 företogs schaktningsarbeten i samband med byte av VA-ledningar på ett flertal platser längs Strömsgatan i Västerviks stad, RAÄ 94. Schaktningsarbetena kom i huvudsak att beröra redan befintliga schakt längs Strömsgatan, samt serviser in till ett flertal fastigheter.

Ansvarig för undersökningen var Kalmar Läns Museum, med Västerviks Museum som underkonsult. Arbetet utfördes av arkeolog/museichef Pierre Gustafsson och arkeolog Veronica Palm, Västerviks Museum.

Antikvarisk bakgrund och tidigare arkeologiska undersökningar

Gamleby - Västervik

Tjustbygden framstår som ett väl avgränsat bebyggelseområde under förhistorisk tid och under yngre järnålder framträder området kring Gamleby och Lofta socknar som ett aktivt område. Så småningom växte en liten by fram i Gamlebyvikens inre del under namnet Västervik (nuv. Gamleby). Centralorten växte till en medeltida köping, men stadsutvecklingen var något turbulent, då staden kom att flyttas fram och tillbaka ett flertal gånger mellan sin plats i vikens inre och ett område i vikens mynning (nuv. Västervik). Detta påverkade inte bara borgarnas boställen utan även regler och privilegier, som under årens lopp kom att instiftas och återtas med jämna mellanrum.

Det äldsta omnämmandet av Västervik är från år 1275, men det är först vid tiden för slottet Stäkeholms uppbyggnad på 1360-talet, som staden nämns allt oftare. År 1421 utfärdade kung Erik av Pommern det äldsta kända privilegiet för Västervik där man får tillåtelse att utse en byfogde och där rätten till handel tillkännages. Under kung Eriks regering sker också den första flytten från vikens inre till Nya Västervik i vikens mynning, där Stäkeholms slott låg mycket strategiskt placerat i inloppet

till Gamlebyviken. Eftersom Nya Västervik förlades i dess omedelbara närhet kom staden att utsättas för anfall var gång borgen attackerades. År 1452 anfölls staden av den danska flottan och borgen och staden stod i lågor. År 1517 var det dags igen och danskarna brände på nytt Nya Västervik och Stäkeholm. Detta blev för mycket för borgarna, som flyttade tillbaka till Gamla Västervik. Återflyttningen blev dock temporär och på 1540-talet beordrar Gustav Vasa att man åter flyttar ut till Nya Västervik. År 1612 brinner Nya Västervik igen när en liten här med danska knektar överrumplade staden. Nästa eldsvåda skedde en torr julidag år 1665, men denna gång var det inget krigiskt anfall som orsakade förödelsen, utan en ölbryggande borgarhustru som på grund av vårdslöshet startade en eldsvåda som snabbt spred sig och lade stadens äldre och finare delar i aska. Alla offentliga byggnader, utom kyrkan, brann ner. I samband med detta förintades tyvärr alla privilegiebrev, kungliga resolutioner och övriga handlingar som förvarades i rådhuset. Två år senare, 1677, var det så åter dags för dansken att anfälla Västervik, med ytterligare en storbrand som följde.

Stadsplan och bebyggelse för Nya Västervik

Västerviks medeltida stadsplan är så gott som okänd. Om någon karta någonsin funnits så förintades den troligen i 1665 års brand. Man kan dock tänka sig att stadens läge, i en slänt ner mot vattnet, har påverkat stadsplanen, men hur denna sett ut mer i detalj vet man inte. Stadskärnan bör ha varit betydligt mindre än det är idag och motsvarades troligen av norra, södra och västra kvarteren. När Västervik återuppbyggdes efter 1612 års brand tillämpades troligen en mer eller mindre renässansinspirerad plan med räta, linjära gator och kvadratiska eller rektangulära kvarter, vilket var brukligt vid den här tiden. Efter nästa stora brand 1665 fick man tillstånd att återuppbygga sina gamla tomter, efter detta reguljära gatusystem. När det då blev dags att återuppbygga staden efter 1677 års brand fördes en diskussion om man skulle göra detta ”på det gamla viset eller på annat manér efter gaturättning”. Man inväntade konungens beslut som godkände en allmän

omreglering av stadsplanen. Man ville också ta till åtgärder för försvar av staden och bl.a. föreslogs ett skansbygge på Kapellbacken vid dagens Strömmsgatan, men någon sådan uppfördes aldrig på platsen. Ingenjören Anders Bergh, landshövding von Vicken och fältmarskalken Marderfeldt påbörjade arbetet med stads- och försvarsplanering och den nya stadsplanen godkändes 1678. Den äldsta kända kartan är upprättad av just Anders Bergh detta år. Kartan visar en renässansplan, men är mycket schematisk och visar endast kvartersindelningen. Kartan täcker ett område som i norr begränsas av nuvarande Vikgatan, i väster av V:a Kyrkogatan, i söder av Kvarngatan och i sydöst av Båtsmansgatan (se bild. 1). 1707 års karta av Samuel Frigel är mer detaljerad med kvarter, tomter och stadsportar markerade (se bild 2). Kvarteren och gatorna sammanfaller nästan helt med dagens, vilket visar att den stadsplan som gäller än idag tillkom efter branden 1677.

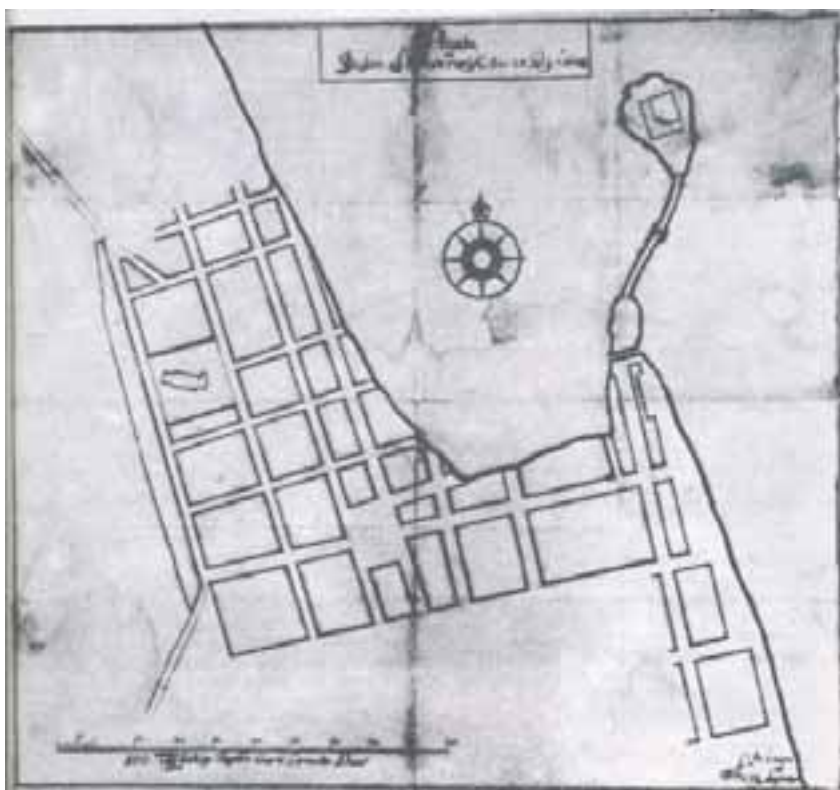

Bild 1. 1678 års stadsplan upprättad av Anders Bergh. Strömmsgatan är den långa gatan längst till höger.

Motstående sida:
Bild 2. 1707 års
stadskarta med
Strömmsgatan
markerad.

Bild 3. Strömmsgatan med den nygamla gatubeläggningen av gatsten (knott). Bilden är tagen från söder. Foto: V Palm 2008.

Så gott som alla spår av det äldre oregelbundna gatunätet försvann, men man kan skönja ett visst hänsynstagande till det äldre gatunätet och många innergårdar bär fortfarande spår efter den äldre uppläggnings. Sedan 1600-talets senare del har stadsområdet utökats väsentligt åt nordväst, väst och syd.

Strömmsgatan och intilliggande kvarter

Strömmsgatan ligger på höjdryggen av en grusås, gående i NNV-SSÖ riktning. Åsen sluttar starkt mot öst och skeppsbron, men svagare mot väst och nordväst. Grusåsen utgjorde en gång stadens begränsning åt öst och havet. Dess norra del utgör även en del av det trånga inloppet till Gamlebyviken. Spåren av den en gång tydligt utskjutande udden syns dock dåligt idag. Området har fyllts ut och en jämn kaj- och gatukant har formats mot Lilla Strömmen och Fiskaretorget. Dagens marknivå är från ca 2,5 m över havet vid Strömmsgatans norra del

till ca 12 m över havet i dess södra del. Strömmsgatans sträckning är i stort sett den samma sedan 1600-talets gatuomläggningar, vilket kan ses på 1678, 1707 och 1784 års kartor (se bild 1-2). Den nuvarande bebyggelsen längs Strömmsgatan består till stor del av tvåvåningshus i trä, från framför allt 17-1900-tal, samt ett par större kontors- och lägenhetskomplex från sent 1900-tal. Under senare år har ett omfattande "försköningsarbete" pågått i Västerviks centrala delar och hela Strömmsgatan har lagts om med gatsten (knott), för att bibehålla den äldre karaktären.

Trots en stor mängd ledningsarbeten har endast ett fåtal arkeologiska iakttagelser gjorts längs Strömmsgatan under årens lopp, men flera dokumentationer finns från intilliggande kvarter. De flesta dokumentationer har gett dateringar från 1600-tal och framåt eller inga konkreta dateringar alls. Iakttagelser från intilliggande kvarter kan dock tyda på en viss bebyggelse före 1677 års brand.

Vid undersökningar vid Skeppsbron åren 1978-79 hittades äldre bryggkonstruktioner och kulturlager med fynd från 1500-tal och framåt. Skeppsbron skall ha tillkommit någon gång på 1600-talet. Vid kvarteret Långholmen (ner mot Skeppsbron) framkom kulturlager och två äldre strandlinjer. De övre lagren daterades till 1700-1900-tal, men de undre lagren är ännu ej daterade (Westergren m.fl. 1980). År 1981 dokumenterades ett schakt på Storgatan, mellan kvarteret Smugglaren och kvarteret Residenset, där ett 0,10 m tj kulturlager syntes ca 1,10 m under nuvarande markyta, men inte heller här finns uppgifter om datering (Rudolfsson 1981). En provundersökning år 1986 i kvarteret Smugglaren 3 och 4 visade att spåren av en äldre bebyggelse redan var bortschaktade, men man fick bekräftat att udden ursprungligen varit mer markerad än idag och att den gamla strandlinjen i väst har fyllts ut (Sandell 1987). Kvarteret Smugglaren visar dock på en ålderdomlig struktur, där tomterna gått i skift ned till vattnet och Fiskarehamnen. Även området i Strömmsgatans mellersta och södra del är dåligt dokumenterat. I sydvästra delen av kvarteret Trakteraren framkom år 1979 en del omrörda kulturlager samt en källargrund, men endast en datering finns, förd till 1700-tal (Norman 1979). Undersökningar i och i anslutning till kvarteret Båtsmannen har påvisat omrörda kulturlager samt stenläggningar och grusgångar som sannolikt inte är äldre än 1740-tal, då Båtsmansstugorna byggdes. Vid en undersökning i kvarteret Båtsmannen 38, år 1999, hittades delvis omrörda kulturlager med fynd från 1600-1800-tal (Gustafsson 1999). 1707 års karta visar att tomten ligger i kanten mellan hustomter och lyckor. Troligen fanns här ingen bebyggelse under medeltid mer än ängslyckor. Området kring Strömmsgatans mellersta del får dock betraktas som "känsligt" ur antikvarisk synpunkt, då uppgifter finns om ett medeltida kapell med tillhörande begravningsplats, som skall ha legat på Kapellbacken. Platsen omtalas första gången år 1544 i ett brev om stadens återflyttning till Nya Västervik, då borgarna bl.a. uppmanas att uppföra sina hus

och gårdar vid "Capellebacken", som låg bra till för Ståkeholms slott. Kapellet benämns också Fiskeby kapell. Namnet Fiskeby skulle i sin tur tyda på att här har legat en by med fiskarestugor (Sivers 1758). Både gamla och nya Västervik tillhörde Linköpings stift. En kyrka fanns redan på 1200-talet i Gamla Västervik, men på 1430-talet uppfördes även en kyrka i Nya Västervik, S:ta Gertruds kyrka. Olika religiösa gillen spelade en stor roll i medeltidens samhälle. Den heliga Gertrud kan ses som de sjukas och spetälskas samt de resandes skyddshelgon (Pegelow 2007:102f). Ofta fanns kapell under Gertrudsgillet försorg, med härbärgen där resande och sjuka kunde få hjälp. De flesta Gertrudskapell hittas en bit utanför bebyggelsen och det är inte otroligt att även Västerviks Gertrudsgille hade ett sådant kapell, vilket gör uppgifterna om "Capellebacken" mycket intressant. I en senmedeltida förteckning över kapell i Linköpings stift finns en uppgift om ett kapell "nära Ståkeholm", som dock anses vara helgat åt S:t Göran och inte åt S:ta Gertrud. S:t Göran förknippas ofta med de medeltida sjukhusinstitutionerna och det är inte ovanligt att hospital och hospitalskapell hade egna kyrkogårdar (Pegelow 2007:106f). Han ses som skyddshelgon för sjuka och spetälska, riddare och soldater, vilket ger associationer till Stegeholms borg. På 1700-talet påträffades också en murad grav med många benrester inom nuvarande kvarteret Kapellet, vilket också visar att här fanns en begravningsplats. Det sägs också att ytterligare en skelettgrav skall ha framkommit någon gång på 1900-talet, i samband med anläggandet av en källare under ett av husen i området. Vintern 1998, vid schaktning för fjärrvärme till Båtsmannen 38 (i korsningen Strömmsgatan - Nygatan), påträffades flera omrörda kulturlager med en stor mängd föremål från 1600-1700-talen. Under kulturlagret framkom en stenläggning med rester efter bränt trä. I schaktets norra del framkom också två gravar, varav den ena undersöktes och den andra lämnades orörd. Den gravlagda låg i östvästlig riktning som kristendomen kräver men utan kista. Graven låg direkt på åsmaterialet,

endast ca 0,35 m under dagens markyta och skelettet var dåligt bevarat och delvis skadat av tidigare gatuläggningar och rördragningar. Tandanalysen visade på en ung individ, 13-20 år (Gustafsson & Schütz 1998). Enligt Henric Jacob Sivers 1700-talshistorik skall kapellet ha varit byggt i trä på en sand- och grusbacke, vilket stämmer väl överrens med materialet i åsen på Strömmsgatan. Gravarna utgör med största säkerhet rester efter kyrkogården till det medeltida kapellet, men ännu har inga rester av kapellet påträffats. Den stengrundsrest som påträffades är dock intressant och dess placering mitt i Strömmsgatan, gör att grunden kan sägas vara äldre än den nya stadsplan som upprättades i slutet av 1600-talet. En keramikskärva funnen vid stengrunden kan dateras till mitten på 1600-talet efter liknande fynd i Kalmar. I slutet av 1980-talet utfördes en schaktövervakning i kvarteret Kapellet 3-4. Man kunde då se att topografin i området har medfört en strävan att jämna ut den branta slänten ner mot Skepps-

bron och kulturlagren uppträder idag först på ca 1 m djup. Vid tillfället grävde man endast till ca 1,4 m djup, ej till steril marknivå och då framkom de övre delarna av en husgrund med spisiröse i tegel samt kulturlagerrester som daterades till 1600-talets andra hälft (Sandell 1987). Sannolikheten för att äldre lämningar kan finnas under detta anses stor.

Även i kvarteret Lotsen vid Strömmsgatans södra del, framkom kulturlager som daterats till 1600-1700-tal, men även grundstenar och golvrester, troligen från samma tid. Här fanns tydligt påförda massor för utplaning av marken. Rester av ett kulturlager kunde ses, som troligen grävt sönder vid husets anläggande på 1700-talet (Sandell 1984). I Järnvägsparken gjordes en mindre undersökning år 1978, då man bl.a. påträffade en äldre vägbana, ca 5 m bred, samt stolphål efter en av stadsportarna, den s.k. Strandporten. Fynd fanns från 1600-tal och framåt (Westergren m.fl. 1980).

Förundersökningen

Då arbetsföretaget berörde ett fornlämningsområde, i detta fall RAÄ 94 medeltida stadslager i Västerviks stad, beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning skulle utföras i samband med schaktningsarbetet vid bytet av VA-ledningar och serviser längs Strömsgatan. En förundersökning syftar till att bestämma fornlämningens art och utbredning och ligger till grund för eventuella fortsatta antikvariska åtgärder. Syftet med förundersökningen på Strömsgatan var därför att kontrollera om fornlämning, i detta fall intakta kulturlager eller anläggningar från Västerviks stads tidigaste historia, kom att beröras av grävningsarbetet och om så var fallet föreslå fortsatta

Bild 4. RAÄ 94 Västerviks stad. Kartuttag från FMIS 2008.

arkeologiska åtgärder. Ett delsyfte var även att dokumentera schaktens utbredning och eventuella fynd och lagerföljder i schaktkanterna inför framtida exploateringar i området.

Metod

Förundersökningen utfördes i form av schaktövervakningar som företogs i samband med att varje ledningsschakt grävdes upp med maskin. Schaktningsarbetet inleddes med att gatubeläggningen (asfalt och fyrkantig knott) bortogs med grävmaskin. Därefter tömdes VA-schakten på fyllnadsmassor ned till ledningens nivå, varpå ledningarna kunde bytas ut. Hela ledningssträckningen schaktades dock inte fram utan schakten koncentrerades till serviser, d.v.s. anslutningar till husen och till gatubrunnar. Schakten fördes mellan ett djup på 1,5-2,0 m.

Varje schakt mättes in med befintliga byggnader och kommunens grundkarta som referens och ritades in på en plan i skala 1:500. Schakten har sedan digitaliserats i Stads-GIS Västerviks stad (se schaktplan; bilaga 1). I de fall då schaktningsarbetet berörde tidigare oschaktad mark, vilket dock var marginellt i de befintliga schaktens kanter, grävdes och framrensades profilerna för hand. Flera tydliga profiler kunde dokumenteras på ritning och/eller beskrivas med mått i text (se profiliritningar; bilaga 2). Någon kontextuell undersökning genom plangrävning förekom inte.

Bild 5. En del av "skräpet" från fyllnads- och raseringsmassorna i Strömmsgatan. Foto:V Palm, 2008.

Bild 6. Kritpipsfragment från fyllnads- och raseringsmassorna i Strömsgatan. Det minsta piphuvudet är av 1600-talsmodell.
Foto: V Palm, 2008.

Resultat

I de fall där profiler uppmättes, avtecknar sig kulturlagren som homogena sot- och kollager, vilka är de enda tydliga skiktningarna. I de flesta fall är de relativt tunna, omkring en eller ett par decimeter. Dessa överlagras ofta av tjocka raseringsmassor från 1600-1800-talen. I vissa fall finns utjämnings- och raseringslager eller tunna sättsandslager där emellan. Inga daterande fynd framkom i kulturlagren i något av schakten, men då ingen egentlig skiktgrävning förekom så är också sannolikheten för så-

dana fynd marginell. I de fall då det rör sig om omrörda kulturlager i form av raserings- och utjämningslager finns ofta stora mängder fynd från 1600-tal och framåt. Bl.a. framkom ett huvud från en kritpipa av 1600-talsmodell (se bild 5-6). Som vid så många andra schaktövervakningar i staden är det därför svårt att säkert säga något om kulturlagrens ålder. En mängd fynd från de omrörda lagren (fyll- och raseringsmassorna) togs om hand för pedagogiskt syfte och förvaras vid Västerviks Museum.

Bild 7. Den skadade graven vid korsningen Nygatan-Strömmsgatan som framkom 1998. Foto: P Gustafsson, Västerviks Museum 1998.

Bild 8. Ett typiskt exempel på lagerföljden i de södra delarna av Strömmsgatan med rester av den äldre gatubeläggningen i den övre delen. Foto: P Gustafsson, Västerviks Museum.

Som nämnts har staden eldhärjats vid ett flertal tillfällen, men det är oklart i vilken utsträckning dessa bränder påverkat tomtpلانeringar och stadsbebyggelse, åtminstone när det gäller de tre första stadsbränderna. Om inte något lager säkert kan dateras är stratigrafierna därför svåra att utläsa. I kanterna av nästan samtliga schakt kunde man på ca 0,3-0,4 meters djup se rester av en äldre gatubeläggning, bestående av rundad, i vissa fall något tillhuggen, natursten lagd i ett skift. Denna kullerstensläggning finns bl.a. på fotografier från sekelskiftets början. På denna rapport omslagsbild illustreras arbetet inför gatubeläggningen före sekelskiftet 1900. Arbetet övervakas noggrant av stadens konstapel och invånare. Bilden visar hur man plöjde upp åsen med oxdragen plog, för att på så sätt få ett sättsandslager till stenläggningen. Säkert var det i samband med detta arbete som den ovan nämnda graven vid kvarteret Kapellet skadades.

Eftersom Strömmsgatan följer ryggen på en ås med mer eller mindre branta sidor kan man sluta sig till att försök att jämna ut terrängen i samband med bebyggelseutvecklingen har skett på ett flertal platser, något som har konstaterats i de dokumentationer som finns. Exakt hur stora omvandlingar av den ursprungliga markytan som skett är dock oklart. Att gravar framkommit så pass grunt som endast några få decimeter under nuvarande gatunivå kring kvarteret Kapellet är oroväckande. Detta tyder på att ganska omfattande utjämningar av höjden bitvis skett när man anlagt gata och bebyggelse. Här bör alla arbeten som berör ingrepp i gatan eller på tomterna utföras under antikvariskt kontroll, för att om möjligt få ledtrådar till kapellets egentliga plats, liksom utbredningen av begravningsplatsen. Eventuella lämningar kan ge viktiga upplysningar om Nya Västerviks stadshistoria, liksom kapellets funktion.

Många kvarter i Västervik har bebyggt och exploaterats utan något antikvariskt överinseende, vilket resulterat i att kulturlager och andra rester av tidig bebyggelse, skadats eller borttagits utan att dokumenteras. Så har även skett på många platser längs Strömmsgatan, sär-

skilt vid sentida byggnationer i samband med rivningsvågen på 1960-70-talen, men inte i lika hög grad gällande 1700-1800-tals byggnaderna. Merparten av de dokumentationer som finns är också gjorda under pågående schaktning eller i befintliga redan grävda schakt, liksom i detta fall, där dokumentationen består av profiluppmätningar. Utifrån dagens kunskap kan man säga att Strömsgatan är mycket perforerad av olika ledningsdragningar. Det finns dock potential för bevarade kulturlager längs hela sträckningen, även om potentialen är betydligt högre inom de kvarter som ej berörts av större exploateringar och byggnationer under sen tid. Området kring Strömsgatans mellersta del är det mest känsliga, med tanke på att begravningsplatsens utbredning är okänd. Lagerföljderna verkar också bli tjockare mot norr. I söder och mot kvarteren kring Båtsmannen syns ofta ett homogent gråbrunt lager av humös sand, som troligen kan representera en äldre odlingshorisont. Områdena mellan Fiskarehamnen, Järnvägsstationen och Skeppsbron anses till större delen ha bebyggts mellan bränderna 1665 och 1677 eller därefter. Ett område som ändå utmärker sig är det vid korsningen Strömsgatan – Norra Järnvägsgatan, där stolphål till en av stadSPORTarna påträffades på 1970-talet. Här upptogs dock ett mycket litet schakt och det vore intressant att se hur denna lämning av gatusträckningen ser ut i en förlängning, för att jämföra med befintligt kartmaterial.

Återfyllning med uppgrävda kulturlager förekommer i många äldre ledningsschakt inom staden. Undersökningar i bl.a. det medeltida Lund har visat att detta har mindre skadlig effekt på omgivande lager än om man använt sand, grus eller liknande material vid fyllningen (Larsson & Nord 2002-2005). De senare fungerar dränerande och ger ökad syretillförsel till de omgivande kulturlagren. I de fall där ledningar dragits eller renoverats i senare tid förekommer fyllning av dessa nedbrytande material. För Strömsgatans del finns exempel på båda delar. Vid igenfyllning för de äldsta ledningarna, såsom gas- och el-/telekablar har man använt lite av varje vid igenfyllningen, både befintliga

Bild 9. Schaktning för byte av VA-servis i korsningen Storgatan - Strömsgatan. Foto: V Palm, 2007.

uppgrävda massor och yngre rivningsmaterial. Ibland är ledningarna också täckta med kolstybb. För nyare ledningar använder man sig av grus eller sand som fyllmaterial efter att de uppgrävda massorna fraktats bort. Generellt kan sägas att flertal faktorer påverkar kulturlagrens bevarandestatus, t.ex. byggnationer, ledningsdragning och övertäckning. Kunskap om utschaktade områden, samt befintlig bebyggelse påverkan på kulturlagren i området krävs för att formulera en strategi för kommande antikvarisk verksamhet och undersökningsbehov i området. Någon sådan finns inte formulerad idag. Den svårtolkade stratigrafin understryker också vikten av ordentligt förberedda och utförda arkeologiska undersökningar i framtiden och nödvändig skiktgrävning av intakta lagerföljder, för att få säkra dateringar för stadslagren. Denna dokumentation i samband med uppgrävande av VA-ledningar kan därför vara till hjälp vid framtida beslut om arkeologiska undersökningar i området.

Referenser

Litteratur:

- Gustafsson, P & Schütz, B. 1999. *Kv Båtsmannen 38, Västerviks stad, Småland*. Arkeologisk rapport Kulbackens Museum, Västervik.
- Larsson, S. 2002-2005. Några synpunkter kring att bevara urbana kulturlager. Lund.
- Norman, P. 1978. *Kvarteret Trakteraren*. Arkeologisk rapport.
- Pegelow, I. 2007. *Helgonlegender*. Kristianstad.
- Rudolfsson, J. 1981. *Arkeologisk förundersökning i Storgatan*. Arkeologisk rapport.
- Sandell, J. 1987. *Kv Smugglaren 3,4, Västerviks f:g, Småland*. Arkeologisk rapport Kulbackens Museum, Västervik.
- Sandell, J. 1984. *Kv Lotsen 3, Västervik, Småland*. Arkeologisk rapport Kulbackens Museum, Västervik.
- Sandell, J. 1987. *Kv Kapellet 3,4, Västervik, Småland*. Arkeologisk rapport Kulbackens Museum, Västervik.
- Sivers, H J. 1758. *Westervijks stads historia*. Västervik.
- Westergren, E. 1980. *Arkeologiska undersökningar vid hamnen i Västervik*. I: Tjustbygdens kulturhistoriska förenings årsbok Tjustbygden 1980. Västervik.

Kartor:

1678. Beskrifning af Westervijk. Anders Berg.
1707. Wästerwijks Huse- Krödde- Trä och Kålgårds tompter inom Staketet belägne. Samuel Frigelius. Lantmäterimyndighetens arkiv akt 08-VVK-1 och 3.

Övriga källor:

www.fmis.se

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-2491-04

Kalmar läns museums dnr: 33-542-04

Projektnummer KLM: 05/37

Uppdragsgivare: Teknisk Service, Västerviks kommun, 593 80 Västervik

Landskap: Småland

Kommun: Västerviks kommun

Socken: Västerviks stad

Fastighet: Strömmsgatan

Fornlämningsnr: 94 Västerviks stad

Ek. karta: 7G 0j Västervik

X koordinat: 6404050

Y koordinat: 1549815

M ö h: 2 - 12 möh

Fältarbetstid: Hösten 2004 – våren 2005

Personal: Pierre Gustafsson & Veronica Palm, Västerviks Museum

Foto, Du nr: -

Fynd nr: -

Fynd: De fynd som framkom låg i omrörda lager men ett urval tillvaratogs för publikt syfte. Dessa förvaras i Västerviks Museums föremålsmagasin under kategorin arkeologi; RAÄ 94 Västerviks stad.

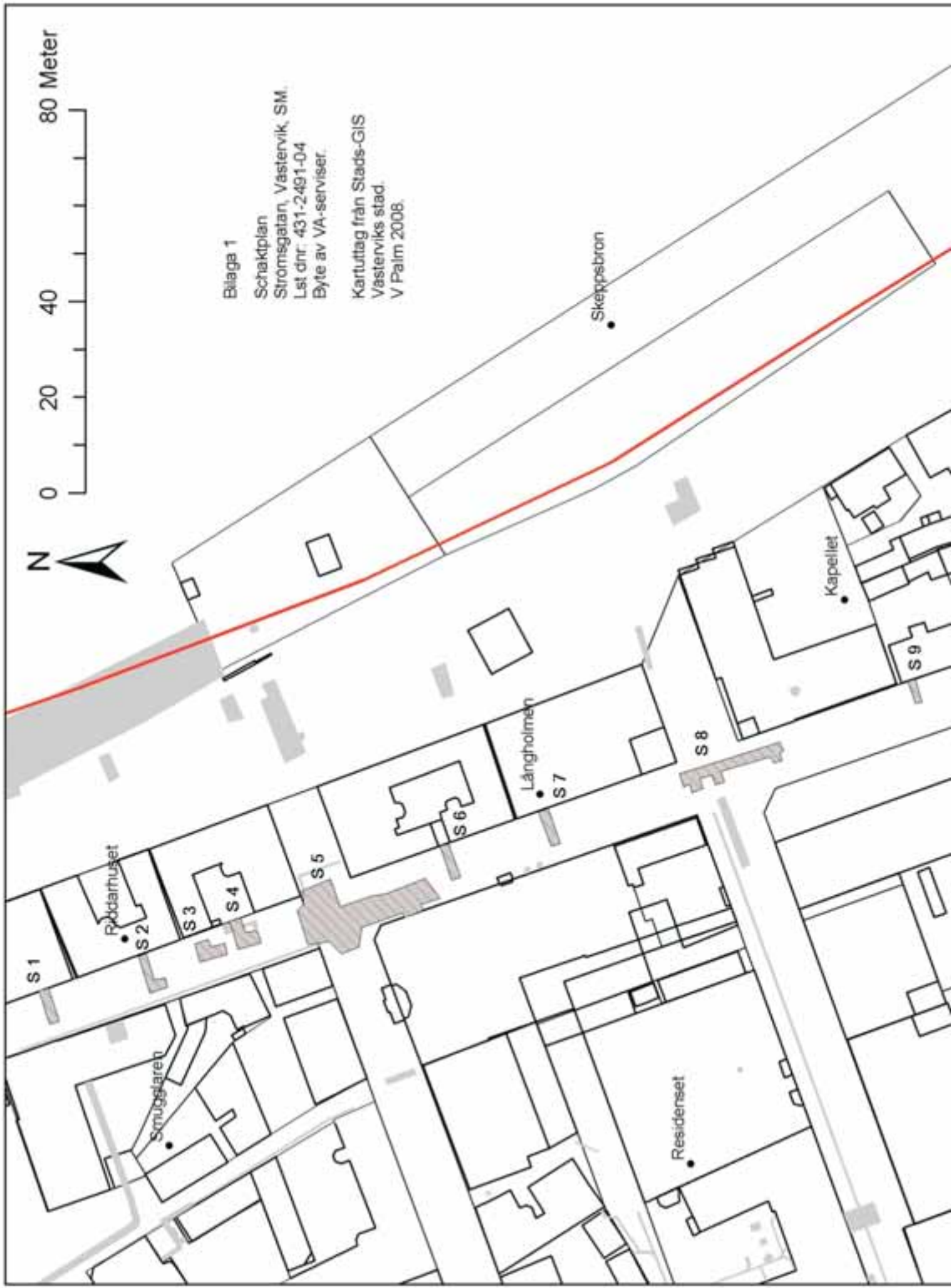
Dokumentation: Dokumentationen förvaras hos Västerviks Museum och Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Inmätning: Inmätningar är genomförda med befintliga byggnader och kommunens grundkarta som referens. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem RT90 2,5 gon V och RH70.

Bilagor

Bilaga 1. Schaktplan

Bilaga 2. Profilritningar

80 Meter

40

20

0

Bilaga 1

Schaktplan

Stromsgatan, Västervik, SM.

Lst dnr: 431-2491-04

Byte av VA-serviser.

Kartuttag från Stads-GIS

Västerviks stad.

V Palm 2008.

Skeppsbron

Kapellet

Långholmen

Riddarhuset

Smugglaren

Residenset

S1

S2

S3

S4

S5

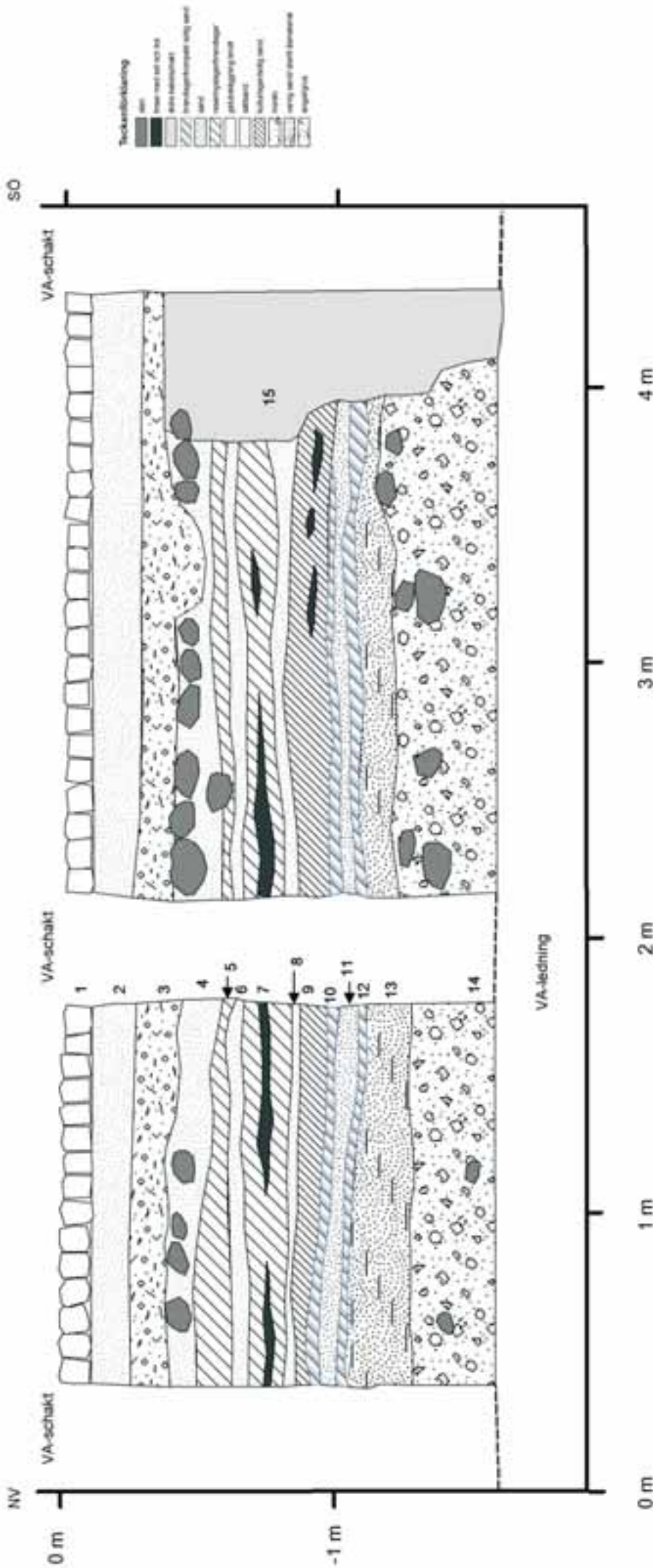
S6

S7

S8

S9

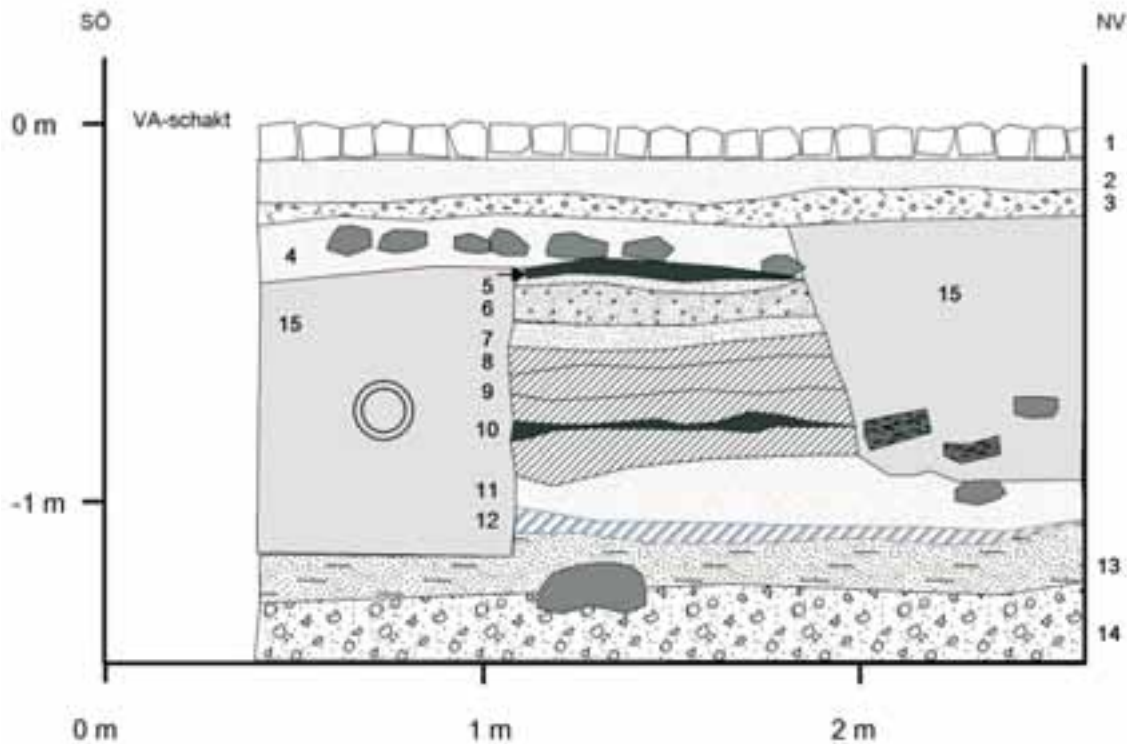
- Teckningsförklaring**
- 1. asfalt
 - 2. betong med eller utan stål
 - 3. sten
 - 4. sten
 - 5. sand
 - 6. sand
 - 7. sand
 - 8. sand
 - 9. sand
 - 10. sand
 - 11. sand
 - 12. sand
 - 13. sand
 - 14. sand
 - 15. sand

Lagerbeskrivning

1. Gatubeläggning av fyrkantig knott.
2. Sättsand.
3. Singelgrus.
4. Äldre gatubeläggning av kullersten och sättsand.
5. Raseringslager/brandlager av kompakt gråbrun sand med en svart sotlins i botten. Tegel, järnfragment.
6. Sättsand.

7. Raseringslager/brandlager av sand och grus med sotlinsar. Tegel.
8. Sättsand.
9. Kulturlager av sotig sand.
10. Brandlager av kompakt sotig sand.
11. Sand.
12. Brandlager av kompakt sotig sand.
13. Varvig finsand. Slenit ämnenhalt.
14. Morän.
15. Äldre kabelschakt. Fyllning av raseringsmassor, sand och grus.

Profil A schakt 5
Fr. SV.
Skala 1:20
Strömögatan, Västervik SM.
Lst dnr: 431-2491-04
Byte av VA-serviser
V. Palm 2004/2008

Lagerbeskrivning

1. Gatubeläggning av fyrkantig knott.
2. Sättsand.
3. Singelgrus.
4. Äldre gatubeläggning av kullersten och sättsand.
5. Sand med en svart sotins över.
6. Sand och grus. Flinta.
7. Sand.
8. Kulturlager av sotig sand.
9. Kulturlager av sotig sand.
10. Kulturlager av sotig sand med kraftiga sot- och kollinser.
11. Varvig finsand.
12. Brandlager av kompakt sotig finsand.
13. Varvig finsand och grus. Sterilt åsmaterial.
14. Morän
15. Äldre kabelschakt. Fyllning av raseringsmassor, sand och grus.

Teckenförklaring

	sten
	kottöde
	svart med sot och kol
	sand
	äldre kabelschakt
	brandlager/kompakt sotig sand
	reddgrus
	sand
	gatubeläggning knott
	sättsand
	kulturlager/sotig sand
	morän
	redd sand/sterilt åsmaterial
	singelgrus

Profil B schakt 5

Från NÖ.

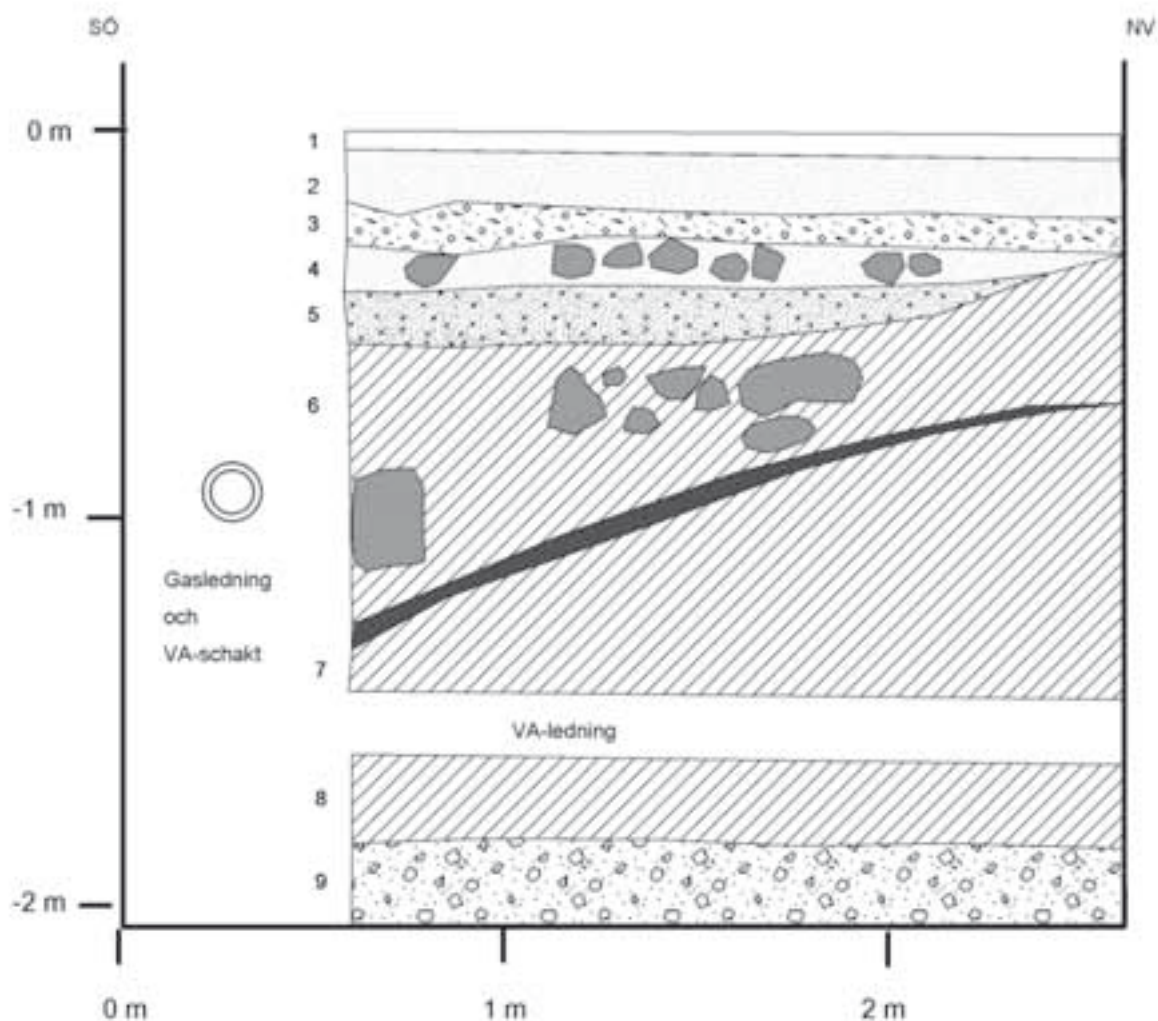
Skala 1:20

Strömngatan, Västervik SM.

Lst dnr: 431-2491-04

Byte av VA-serviser

V. Palm 2004/2008

Lagerbeskrivning

1. Asfalt
2. Sättsand.
3. Singel/grus.
4. Äldre gatubeläggning av kullersten och sättsand.
5. Sand/grus.
6. Raseringslager/brandlager. Återfyll i gamla VA-schaktet.
6 st större stenar, varav en eldpåverkad, som kan vara rester av en söndergrävd stensyll. Tegel, ben, slagg, rödgods Bily, järnfragment.
7. Som nr 6.
8. Som nr 6-7.
9. Morän. Sterilt åsmaterial.

Teckenförklaring

- sten
- linor med sot och kol
- asfalt
- sand/grus
- sand
- raseringslager/brandlager
- sättsand
- morän
- singel/grus

Profil A schakt 11

Från NÖ.

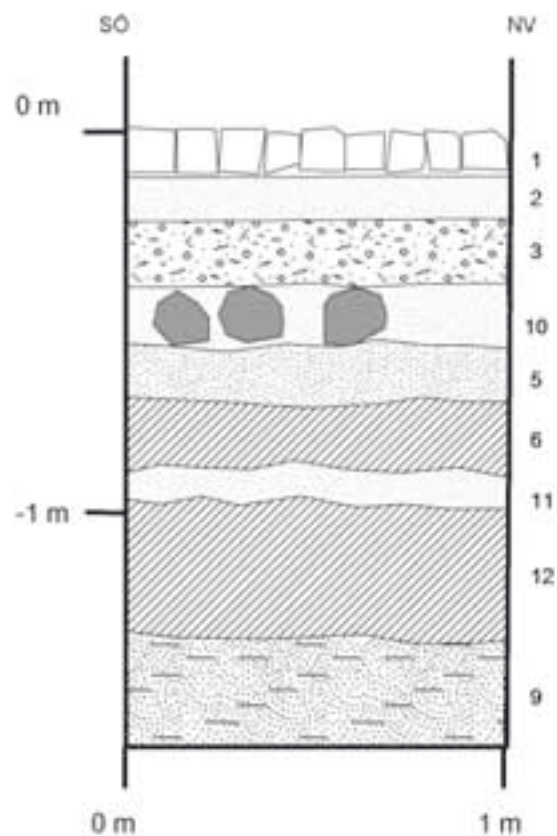
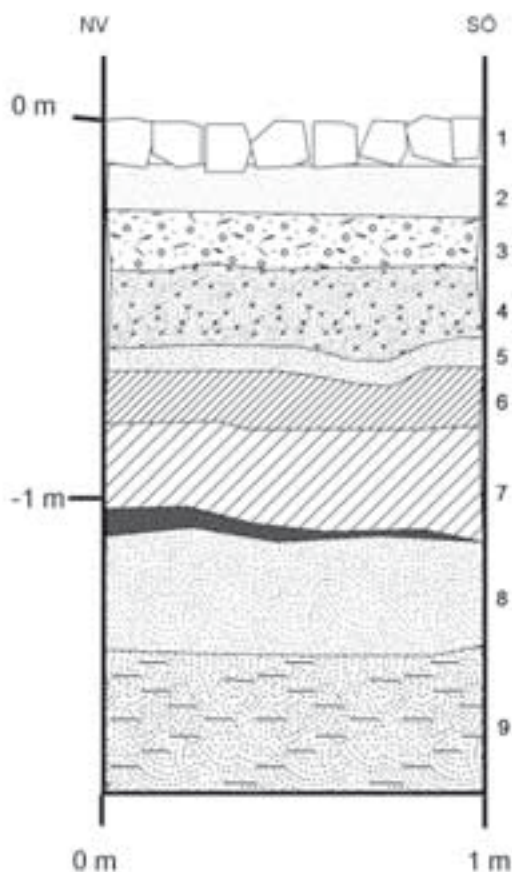
Skala 1:20

Strömögatan, Västervik SM.

Lst dnr: 431-2491-04

Byte av VA-serviser

V. Palm 2004/2008

Lagerbeskrivning

1. Gatubeläggning av fyrkantig knott.
2. Sättsand.
3. Singelgrus.
4. Äldre gatubeläggning av kullersten och sättsand.
5. Sand med en svart sotlins över.
6. Sand och grus. Flinta.
7. Sand.
8. Kulturlager av sotig sand.
9. Kulturlager av sotig sand.
10. Kulturlager av sotig sand med kraftiga sot- och kollinsler.
11. Varvig finsand.
12. Brandlager av kompakt sotig finsand.
13. Varvig finsand och grus. Sterilt åsmaterial.
14. Morän
15. Äldre kabelschakt. Fyllning av raseringsmassor, sand och grus.

Teckenförklaring

- sten med sot och sot
- sand
- raseringslagertbrandlager
- gatubeläggning knott
- sättsand
- kulturlager/sotig sand
- varvig sand/sterilt åsmaterial
- singelgrus
- sotitgrus

Profil A-B schakt 12

A från SV. B från NÖ.

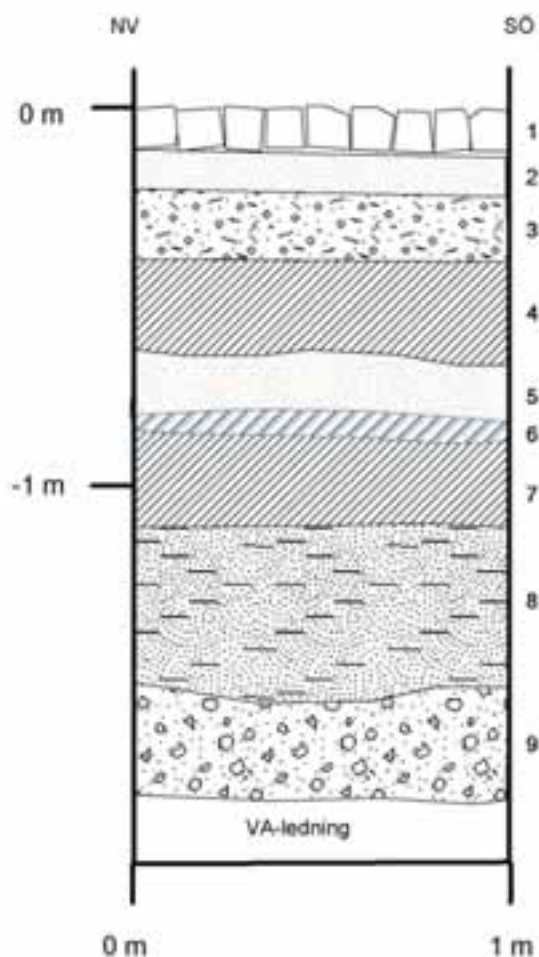
Skala 1:20

Strömsgatan, Västervik SM.

Lst dnr: 431-2491-04

Byte av VA-serviser

V. Palm 2004/2008

Lagerbeskrivning

1. Gatubeläggning av fyrkantig knott.
2. Sättsand.
3. Singelgrus.
4. Kulturlager av sotig varvig sand. Djurben, tegel.
5. Sättsand.
6. Brandlager av kompakt sotig sand.
7. Kulturlager av sand med kolsplötter. Tegel.
8. Varvig finsand. Sterilt åsmaterial
9. Morän.

Teckenförklaring

- brandlager/kompakt sotig sand
- gatubeläggning knott
- sättsand
- kulturlager/sotig sand
- morän
- varvig sand/sterilt åsmaterial
- singelgrus

Profil A schakt 14

Från NÖ.

Skala 1:20

Strömsgatan, Västervik SM.

Lst dnr: 431-2491-04

Byte av VA-serviser

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se